

“Kara” Öyküleri: Madenci Hikâyeleri*

Mehmet BAŞTÜRK**

Özet

Yerin binlerce metre aşağısında, dünyanın en zor işlerinden birini yapan, sayısız trajedilerin öznesi olan ve halen olmakta olan madenciler, işçi edebiyatının bir kolu olarak edebî ürünlerde işlenmiştir. Madenci ve yakınlarını anlatan eserler çaresizliğin, acının, çılgılığın birer yansımasıdır. Bu yankıyı toplumun geniş kesimine duyurmak için Maden Mühendisleri Odası, 2007’de “Madenci Öyküleri” ve 2011’de “Madenci Edebiyat Ödülleri” başlıklı yarışmalar düzenlemiştir. Yarışma sonucunda seçici kurul tarafından seçilen ürünler “Madenci Öyküleri Çılgılık” ve “Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları” ismiyle kitaplaştırılmıştır.

Bu makalede, adı geçen iki eserdeki toplam otuz iki madenci hikâyesi tahlil edilerek hem madenci edebiyatının gelişmesine bir katkı sağlama hem de bu alandaki sorunlara ve yetersizliklere dikkat çekme amaçlanmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de genel anlamda işçi, özel anlamda da madenci edebiyatının hem nitelik hem de nicelik olarak istenilen düzeyde olmadığını, temel sorunların varlığını vurgulamış, ardından da bahsi geçen iki kitaptaki hikâyeleri konu, tema, kahramanlar, anlatıcı ve bakış açısı bakımından çözümleyerek bazı tespit ve dikkatlerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Madenci hikâyeleri, *Madenci Öyküleri Çılgılık*, *Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları*.

"Black As Coal" Stories: Miners Stories

Abstract

Miners were the subject of countless tragedies and still are continuing have one of the most difficult jobs in the world in thousands of feet below the earth, which have been processed as a branch of literature in

* Bu makalenin bir bölümü “‘Madenci Öyküleri Çılgılık’ Etrafında Madenci Edebiyatı ve Zonguldak” başlığı altında, 9-12 Mayıs 2013 tarihleri arasında Zonguldak’ta gerçekleştirilen “Zonguldak Folkloru” adlı “Kent Kültürü Bienali”nde sunulmuş ancak hiçbir şekilde basılmamıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAŞTÜRK, Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, mehmetbasturk51@hotmail.com

literary works. The works describing miners and their relatives are the echo of their despair, pain, screams. In the title of "Miners' Stories" competition in 2007 and "Miner's Literary Award" competition in 2011 were held as to announce these echoes to the wider society by the Chamber of Mining Engineers. As a result of the competitions the stories which were selected by the selection committee were published in the title of "Miners' Stories The Scream" and " Miner's Literature Nails of Horror ".

In this article, the total thirty-two miners story in two works mentioned by assaying is intended both to contribute miner of literature to the development and to draw attention to problems and inadequacies in this area. This study has been stressed literature of workers as a general, miners as a specific meaning were insufficient both qualitatively and quantitatively and implied the existence of the fundamental issues in Turkey and then has made identify and attract the attention by analyzing the stories in the books in terms of subject, theme, heroes, narrator and point of view.

Key Words: Miners' stories, *Miners' Stories The Scream*, *Miner's Literature Nails of Horror*.

Giriş

“Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın.” (Türkçe Sözlük, 2011:754) diye en genel tanımı yapılan, dille gerçekleştirilen, güzel sanatların bir şubesi olan edebiyatın temel konusu, öznesi insan olan yaşantılardır. İster yansıtmacılarda olduğu üzere bir ayna görevi görerek toplumun “gerçek”lerini yansıtın ister anlatımcılarda ifade bulunduğu şekliyle toplumun bir üyesi “üstün insan” niteliğiyle sanatkârın yaşantısının / muhayyilesinin / idrakinin / duygusunun / sezgisinin birer vergisi olsun her iki durumda da edebiyatla toplumun, toplumsal koşulların hep iç içe etkileyen/etkilenen iki ayrı uç olarak birbirinin müfessiri olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim edebiyat - toplum kesişmesi “edebiyat bilimi”nin alt şubelerinden biri olan “edebiyat sosyolojisi”nin çalışma alanıdır. Edebî türler arasında bilhassa öyküleyici ve betimleyici anlatım tarzıyla düzyazı, toplumun yaşantılarına, sorunlarına farklı bakış açılarıyla eğilir. Edebiyatın sınırları içerisinde toplumsal bir “mesele”yi ele alır ve bazen de hiçbir aracın yapamadığı güçte o meseleye dikkat çeker ve onu ebedileştirir. Bunun en güzel örneklerinden biri madencilerin zorlu iş koşullarını ve mücadelelerini anlatan Emile Zola’nın dünya klasiği olmuş “Germinal” adlı romanıdır.

Bu bağlamda Türkiye’de önemli bir toplum kesiminin çalıştığı ve içinde binbir trajediyi barındıran maden ocaklarında çalışanların hayat hikâyelerinin edebiyat aynasında ne derece yer aldığı, nasıl yansıtıldığı ve müstakil bir madenci edebiyatı olup olmadığı üzerinde düşünebiliriz. Ancak daha madenci edebiyatına gelmeden evvel acaba “Bir işçi edebiyatımız var mı?” sorusu üzerinde düşünmek daha isabetli olacaktır. Bilindiği üzere bizde Batılı tarzda roman ve hikâye Tanzimat ile özellikle Fransız edebiyatından yapılan tercümelemler marifetiyle kaleme alınmıştır. 19. asır ile 20. asrın ilk çeyreğinde tarihsel koşulların bir sonucu olarak yeni yeni kimliğini kazanmaya çalışan roman ve hikâye ister istemez belli bir mecraya çekilmiştir. Bu bağlamda anlatıların en temel sosyal teması, öncelikle “batılılaşma” sonrasında da Millî Mücadele olmuştur. Akabinde yeni bir devlet kurulmuş ve bu devletin vatanperver aydınları yüzyıllardan beri ihmal edilen Anadolu’ya ya öğretmen ya subay ya hâkim/savcı vs. olarak akın etmiş ve Anadolu’yu anlatmıştır. 1940’lı yıllardan itibaren toplumcu gerçekçi bir yaklaşımla köye ve köylüye yönelim artar. Verilen ürünler, daha çok ezilen-ezen, sömürülen-sömüren ekseninde köy ve köylünün sorunlarını işler. Özellikle 1961 Anayasasının getirdiği görece özgürlük ortamının da etkisiyle 1960’dan sonra “yeni bir sınıf olarak işçi ve sorunları” toplumcu/Marksist bir söylemle hikâye ve romanlarda işlenir (Yalçın 2003:186). Bu sahada öne çıkan isimler olarak Mahmut Yesari (Yesari’nin Çulluk -1927- adlı eseri ilk işçi romanı kabul edilir.), Reşat Enis, Sadri Ertem, Nazım Hikmet, Orhan Kemal gibi kalemleri ilk başta sayabiliriz. Bu damar, 1980 ihtilalinin apolitik baskısı ve postmodernizm gibi yaklaşımların, anlatıların kimliğini değiştirmesinden etkilense de günümüze değin devam etmiştir.

Başta köydeki ırgatların sorunları ardından sanayileşme /fabrikalaşmayla beraber büyük şehirlerde yaşayan işçilerin sorunlarını yansıtan ve eserin öznesi olarak işçi ile sorunlarını anlatan “işçi edebiyatı”nın hem nitelik hem de nicelik olarak yeterliliği ne düzeydedir acaba? İşçi romanlarının çerçevesini “işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını merkezine alan ve aldığı konuyu tüm çıplaklığıyla aktarırken edebi üretim olduğunu ‘aklından çıkarmayan’ çalışmalar” olarak çizen Diyar Saraçoğlu’na göre günümüzde “çalışma yaşamına övgü” niteliği taşıyan birçok eserde dahi işçilerin günlerinin büyük bir kısmını geçirdikleri işyerleri, çalışma koşulları anlatılmazken, bu konuya eğilen bazı eserler ise kuru bir gözlem aktarımından öteye gidememektedir (Saraçoğlu, <http://www.insanokur.org> ET: 01.02.2013). Saraçoğlu, Türkiye’de işçi romanlarının (işçi hikâyeleri için de düşünülebilir) öteden beri hem nicelik hem de nitelik olarak pek çok sorunu bünyesinde barındırmasının sebeplerini şu maddelerle açıklar: “Sınıf

hareketinin gelişmemesi sorunu; Yoksulluk Edebiyatı Tehlikesi; Devrimci Özne/Parti'ye Odaklanması; Anadil, Kadın İşçiler Sorunları; İşçilerin, 'Magazinsel' Hayatları; Çalışılmayan Zaman Bulma Hevesi; 12 Eylül ve Sonrası; Kim, kimin için yazıyor?" (Saraçoğlu, <http://www.insanokur.org> ET: 01.02.2013)

"Emek tarihi" ile ilgili çalışmaları olan Ahmet Makal'a göre Türkiye'de Batı ülkelerinde olduğu gibi bir "işçi edebiyatı" varlık kazanamamıştır. "Bu durum bir taraftan Türkiye'de sanayileşme sürecine koşut olarak işçileşmenin tüm boyut ve sonuçlarıyla birlikte gecikmeli ve zayıf olarak gerçekleşmesiyle, diğer taraftan da toplumcu gerçekçi akıma mensup yazarlar dışında kalan edebiyatçıların bu konuya çok ilgi göstermemesi ile emek evreniyle birlikte kültür ve sanat yaşamı üzerinde de geçerli olan ve baskıya kadar ulaşan hukukî ve fiilî sınırlamalarla bağlantılı olmalıdır. Edebî metinler, emek tarihi çalışmalarında kaynak olarak kullanılma potansiyelleri açısından değerlendirildiğinde ise bu nitelikte eserlerin çok daha az olduğunu saptayabiliyoruz." (Makal 2008/3:40)

Görüldüğü üzere ana şemsiye olarak işçi edebiyatının hem sayı hem de içerik ve anlatım açısından Türkiye'de önemli temel problemleri barındırdığı gerçeğini vurguladıktan sonra işçi edebiyatının bir kolu olarak değerlendirilen madenci edebiyatının, bu yoksunluğu ve sorunları ziyadesiyle taşıdığını söyleyebiliriz. Zonguldaklı şair, yazar, araştırmacı Hamit Kalyoncu "Edebiyatta Zonguldak '10 Bienali Bildiriler Kitabında" basılan "Madencilik Edebiyatına Giriş Denemesi" başlıklı yazısında Zonguldak merkezinde bizde madencilik edebiyatının olup olmadığını farklı kaynak ve isimlere müracaat ederek sorgulamış, ulaşabildiği kadarıyla kömür eksenli kitapların listesini vermiştir. (Kalyoncu'nun Kömür Kokan Şiirler adlı bir antolojisinin de olduğunu söyleyelim.) Yüz elli yıllık kömür üretim sürecinde Zonguldak'ı anlatan kimi eser ve bunların işlediği konulardan bahsettikten sonra ülkemizde bir madencilik edebiyatının varlığı ya da oluşturulabilmesi için gidilecek daha çok yolun olduğunu ifade eder (Kalyoncu 2011:241-255). Yine aynı kitapta Güngör Gençay'ın "Zonguldak Maden İşçileri ve Edebiyat" (Gençay 2011: 379-383) adlı kısa yazısı da bu bağlamda dikkat çekici bir özetlemedir.

Bu çalışmanın konusu olan kitaplardan ilki, 2007'de TMMOB (Maden Mühendisleri Odası) tarafından düzenlen ilk ödüllü hikâye yarışmasında dereceye giren ürünlerin yer aldığı -yerinde bir adlandırmayla- "Madenci Öyküleri Çılgılık"tır. "Öyküler aslında bizlerin yaşamının birer kesitidir de." diyerek yola çıkılan çalışmanın ilk kitabı Çılgılık'ta

profesyonel ve amatör yetmiş üç hikâyeci tarafından gönderilen doksan hikâyeden on dokuzu yer almaktadır. Aynı kurumun 2011 yılında ikinci kez düzenlediği yarışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan serinin ikinci kitabı, “Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları”dır. Korkunun Tırnakları’nda sadece hikâyeler değil aynı zamanda şiir, deneme, hatıra, inceleme türlerine de yer verilmiştir. Yüz otuz yazar tarafından gönderilen yüz altmış yedi ürün, seçici kurul tarafından değerlendirilmiş ve seçilen on dokuz ürün basılmıştır. Bunlardan on üçü hikâye, ikisi şiir, biri deneme, ikisi araştırma/inceleme ve biri de hatıradır.

Bu makalede adı geçen iki eserdeki toplam otuz iki madenci hikâyesi, tahlil edilerek bu seçkiden hareketle hem madenci edebiyatının gelişmesine bir katkı sağlama hem de bu alandaki sorunlara ve yetersizliklere dikkat çekme amaçlanmaktadır.

1. Madenci Hikâyeleri

Birbirinin devamı kabul edilebilecek iki kitaptaki toplam otuz iki hikâye konu, tema, kişiler, anlatıcı ve bakış açısı merkezinde değerlendirilmiştir.

1.1. Yürek Yakan “Kara” Öyküler

İncelenen otuz iki hikâyenin bir arada basılma sebebi madencileri konu edinmesidir. Dolayısıyla mevcut metinler, konu bakımından yapılmış bir sınıflandırmanın ürünüdür. Konuların detaylandırılıp alt başlıklara ayrılarak tasnif edilmesi neredeyse hikâye sayısınca başlık gerektireceğinden hikâyeler, konularına göre ayrı bir sınıflandırma yapılmadan sırasıyla kısaca değerlendirilmiştir. Yine metinlerle ilgili kimi tespitlere de bu bölümde yer verilmiştir.

“Madenci Öyküleri Çılgık” adlı ilk kitapta yer alan on dokuz hikâyenin işledikleri konuları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Yarışmanın birincisi seçilen, emekli resim öğretmeni olan Münevver İzgi’ye ait “Kıymetlidir Madenci Karısı” adlı hikâye, “*Yeminliyim demiştim; varmam demiştim madenciye. Yıkamam demiştim kömür kirini. Kulağım tetikte bekleyemem.*” (Ç¹ s.27) diyen ama sevdaya boyun eğip bir madenciyle evlenen, karnında bebek taze bir gelinin kocasının göçükte ölmesini konu edinir.

İkinci seçilen eser, bir romanı iki hikâye kitabı olan Serap Gökalp’in “Sisin İzi”dir. Gökalp, gencecik oğlunu belirtilmeyen bir sebeple kaybeden acılı bir annenin, eski bir madenci olan mezarcıya oğlunun mezarını

¹ “Madenci Öyküleri Çılgık” adlı kitap, “Ç” şeklinde kısaltılmıştır.

açtırmamasını anlatır. Bir olaydan ziyade annenin ve eski madencinin duygu ve düşünce dünyası verilir.

Üçüncülüğü kazanan Hande Baba'ya ait "Çantamdaki Kuvars", idealist bir kadın maden mühendisinin küçük bakımsız bir İç Anadolu kasabasında kuvars² madenini çıkarmak adına didinmesi ancak kadına yönelik olumsuz bakıştan ötürü bu görevinden alınmasını irdeler.

Mansiyon ödüllü üç hikâyeden ilki Emine Emel Balcı'nın "Helal" adlı metnidir. Bu metin, çorak köylerini bırakıp ekmek parası için madende çalışmaya giden yeni evli Mustafa ve karısı Meryem'i anlatır. Meryem'in ağzından anlatılan hikâyede imkânsızlıklar, her akşam korku ve endişeyle Mustafa'nın dönüşünü bekleme, bir tarhanayla helalinden geçirilen günler ve sonunda bir bebeğin de bu tarhana ve bekleyişe katılacak olması konu edilir.

Mansiyon ödüllü ikinci hikâye, Alaaddin Kara'nın "Şark Ocağında Üç Vardiyalık Oyun"udur. Zonguldak doğumlu ve burada maden teknikeri olarak çalışan Kara'nın son derece gerçekçi, yalın, etkileyici hikâyesi, babasını ve amcasını maden göçüğünde kaybetmiş bir madencinin yıllar sonra yine bir göçük esnasında ölüme çok yakın iken verdiği mücadeleyi ve mucizevi kurtuluşunu işler.

Mansiyon ödüllü son hikâye, Erhan Ceylan'ın "Küçük Sesler"idir. Mesleği avukat olan Ceylan, babasının Zonguldak'ta maden işletmesinde işe girmesiyle ilk, orta ve lise eğitimini Zonguldak'ta tamamlamıştır. Yazar hikâyesinde, gerçekçi bir gözle madende çalışan bir babanın "burada ne uzar, ne kısalır adam" (Ç s.89) diyerek Almanya'ya işçi olarak başvuruda bulunması ve bu başvurunun, onun gitmesini istemeyen oğlu tarafından evrakların yırtılması suretiyle son bulmasını anlatır. Bu hikâyede bir madenci ailesi (baba-anne-çocuk) anlatılırken dikkat daha çok Almanya'ya yeni bir umudu gerçekleştirme adına babanın gitme arzusu üzerinedir.

Bu altı hikâyenin dışında ödül alamasa da yayımlanmaya değer görülen on üç hikâye daha kitapta yer alır. Bunlardan ilki Leyla İpek'e ait "Sessizlik"tir. Sessizlik, madenci karısı olmanın zorluğuna dayanamayarak ailesini terk eden eşinden sonra dokuz ve on üç yaşındaki çocuklarıyla baş başa kalan bir babanın, maden ocağında kulakları sağır eden bir patlamayla "kendi madenine göçüp gitmesi"ni (Ç s.101) anlatır.

² Kuvars: "Hızlı sıcaklık değişmelerine ve asit etkisine dayanıklı deneylik aygıtların yapımında kullanılan, renksiz ya da ak, doğal silis örütü." (Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, tdk.gov.tr)

Maden mühendisi olan Ali Rıza Belgin'in "Kömür Ocağında" adlı hikâyesi, bir kömür ocağında işçilerin binmemesi gereken bir desandredeye binmeleri ve halatın kopmasıyla dört kişinin ölümüyle sonuçlanan kazayı okurla paylaşır.

Ödüllü hikâyeci Gülçin Karaş Duman'ın "Kara Vapuru", iki kısımdan müteşekkildir. Hikâyenin başında altı yaşındaki bir çocuğun gözünden, babasının göçükten kurtuluşu anlatılır. İkinci kısımda ise aradan yedi yıl geçmiş, babasını madende kaybetmiş ve ergen biri olarak bu kaybedişi sorgulamaktadır. Hikâyenin sonunda bahsi geçen yetim, bir bursla okumuş ve maden mühendisi olmuştur.

Erdem Şimşek'in kurgusu farklı ve biraz da problemlili olan "Yeryüzünün Yeraltı" adlı hikâyesinde olayların bir bölümü diğerlerinden farklı olarak Türkiye'nin sınırları dışında yaşanır. Bolivya'nın madenleriyle meşhur Potosi şehrinde babasıyla birlikte madende çalışan Leo ve oradaki madencileri, birinci kısımda anlatılır. Karşılaştırmalı ilerleyen hikâyenin ikinci kısmında ise Türkiye'de kapanan bir madenin yeniden açılmasıyla işe giren, nişan hazırlığı yapan Serdar'ın durumu verilir. Serdar da kardeşi Kaan ile beraberdir. İki hikâye de ölümle sonuçlanır. Göçük olur. Leo'nun babası ve Serdar ölür.

"Yeraltında Can Kardeşim, Yanımda Arkadaşım" adlı eserin sahibi Zonguldak doğumlu Ekrem Murat Zaman'dır. Yazar önce işçi ardından maden teknikeri ve sonrasında maden mühendisi olarak Zonguldak'ta çalışmıştır. "Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı" adlı inceleme kitabı da bulunmaktadır. Hikâye, Zonguldak'ta 1983'te maden göçüğünde "yeraltında can kardeşi, yanımda arkadaşı" (Ç s.137) kaybeden Devrekli Kemal'in, olayın üzerinden beş yıl geçtikten sonra ifadesini alan mühendise, olayı daha dün gibi canlı yaşayarak kendi lisanıyla anlatmasını işler. Aradan on beş yıl geçtikten sonra evrakları karıştırırken bu ifadelere rastlayan Mühendis, Kemal'i merak eder. Ona ulaşmaya çalışır. Lakin öğrenir ki Kemal, 3 Mart 1992'teki Kozlu patlamasında şehit olan 263 kişi arasındadır.

Tiyatrocu Beyhan Özlem Duffey'in, mektup tarzında kurguladığı "Son Mektup"ta İstanbul'da konservatuvarda okuyan bir gençle varlıklı bir ailenin güzel kızı tanışır, birbirini sever. Lakin aileler anlaşamaz. Onlar da ilk kalkan şehirlerarası bir otobüse atlayıp küçük bir Karadeniz şehrine gider. Burada maden işçisi ve madenci karısı olarak zor şartlarda ama birbirlerini severek yaşarlar. Bu sevgiyi Deniz isimindeki kızlarının, ailesini yok farz edip İstanbul'da tanınmış bir oyuncu olması gölgeler. Emekli olunca İstanbul'da Deniz'in aldığı bir dairede iki yıl hapis hayatı yaşarlar. Annenin en büyük derdi kızlarının onlardan utanması, onlarla görüşmemesidir. Bu üzüntüyle kadın ölür. Deniz dizi çekimlerden dolayı

cenazeye gelmez. Baba da çok yakın madenci arkadaşının emaneti olan Meryem ile geldikleri maden kentine dönmeye karar verir. Meryem doğumda annesini, birkaç ay sonra da maden göçüğünde babasını kaybetmiş bir yetimdir.

Yeliz Düşkün'ün "Işıklar"ı, babasını maden göçüğünde kaybeden ve annesiyle yaşayan yirmi bir yaşındaki Seyit'in, Elmas'a olan aşkını anlatır. Elmas'ın babası kızını varlıklı bir aileye vermek istediği için Seyit'e vermek istemez. İş çıkışında gizli gizli buluşurlar. Ancak bir müddet sonra Elmas, buluşma yerine gelmez. Bir taraftan on yedi yaşında babasını kaybetmiş, annesine bakma zorunluluğu olan ve mecburen madende kazma sallayan öte taraftan gençliğin ve sevdanın esiri olarak Elmas'tan vazgeçemeyen Seyit, bir iş çıkışı öfkeyle Elmasların evine gider. Evde kalabalık bir düğün alayını görünce altüst olur. Okuru şaşırtan bir sonla bu düğünün Elmas'ın değil abisinin olduğu anlaşılır.

"Hiç Doğmadan", Ayşe Akaltun'un dramatik bir aşk hikâyesidir. Yusuf, Aysel'i sever lakin kızın babası işsiz olduğu için ona kızını vermez. Herhangi bir iş bulmayan Yusuf, Aysel'e kavuşmak için "Yeni ocakta çalışma şartları daha iyi diyorlar. Parası da daha fazlaymış." (s.168) diyerek annesini ocakta çalışmaya ikna etmek ister. Fakat kötü çalışma şartlarından dolayı kocasının iflas eden ciğerleri ve beklenen ölümü karşısında annesi, onun ocakta çalışmasına şiddetle karşı çıkar. Çıkmazdaki Yusuf'un rüyasıyla son bulan hikâye, "Öksürdü büyük bir parça et düştü eline. Siyah yapış yapış bir ciğer parçası. Çiğlik atmaya başladı." (s.171) ifadeleriyle sona erer.

Ferit Sürmeli'nin "Mehmet" adlı hikâyesi, emekliliğin ilk ayında "pnömokonyoz, madenci hastalığı" (s.173) teşhisiyle hastanede yatan Mehmet'i anlatır. "Bir maden işçisinin başına gelebilecek en büyük felaket grizu patlamasıdır kuşkusuz. Bu hastalık da yer altında solunan kömür ve maden tozlarıyla gün be gün ilerler yıllara dağılır. Sonunda grizu gibi patlar ciğerin bir köşesinde." (s.174) cümleleri, madencilerin ortak kaderini betimler.

Ruşen Ergün, "Yedi Puan"da, babasını madende kaybetmiş bir gencin hikâyesini anlatır. Halil henüz bebekken annesi on üç yaşında iken de babası ölür. Ninesi binbir çileyle onu İstanbul'da üniversitede okutur. Lakin iş bulamayan Halil, üniversite mezunu olarak yedi puan avantajla - Madenci çocukları mülakatlarda artı yedi puan önde değerlendirilmektedir.- kazmacı olarak işe başvurur.

M. Eren Göksel'in "Babamın İkinci Mektubu" adlı hikâyesinde annesiz büyüyen on dokuz yaşındaki anlatıcının babası, fakirlikten ötürü yeni açılan bir maden ocağında çalışmak üzere on üç yaşındaki oğlunu

anasına emanet ederek en yakın arkadaşıyla maden beldesine gider. Burada bir göçük esnasında hayatını kaybeder. Altı yıl sonra anlatıcı, babasının ölüm hikâyesini aynı göçükte bacaklarını kaybeden Ahmet Amcasından dinler.

Tarhan Gürhan'ın "Yeraltındaki Gökkuşağı", Zonguldak'ta bir maden işçisinin emeklilik sonrası hayatını anlatır. Halil Bey, babası gibi madenci olarak yıllarca madende çalışır. "Arkasında gözü yaşlı kimse bırakmamak için" (s.203) evlenmez. Kimsesi olmayan Halil Bey'in tek yoldaşı köpeği Karadut'tur. Emekli olduktan sonra uğradığı yer "çalışarak kirlenmiş ciğerlerini ağartmaya" (s.204) gittiği hastanedir. Rakı, sigara ve radyodan başka hiç bir şeyden zevk almayan ve emeklilik bunalımını yaşayan Halil Bey, bahçesine bir kuş evi yapar ve güvercin beslemeye çalışır. Bu meşgale ona yeni bir yaşama sevinci ve amacı verir. Fakat çok geçmeden bir gece yatağında ölüverir.

Kitabın son hikâyesi "Düş Olup Akma Sırası", Seviye Merih'e aittir. Yazar madenci babanın madenci oğlunu anlatır. İki bölüm olarak değerlendirilebilecek hikâyenin birinci kısmında İsmail ve ailesi, ikinci kısımda ise aradan yıllar geçtikten sonra iki yıl önce karısını kaybeden oğlu ve geliniyle yaşayan İsmail'in oğlu Bilal anlatılır. Hikâyenin sonunda birkaç saniyelik patlamayla düş olur akar madenciler.

Serinin ikinci kitabı "**Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları**"nda on üç hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeler ve konuları özetle şöyledir:

Bilsen Balcı'nın hikâye dalında ödüle layık görülen "Araf" adlı hikâyesi, bir gazete haberinden alıntıyla başlar. Habere göre kırk yedi gündür göçük altında kalan ve haber alınamayan madencilerin hayatta olduğuna dair sinyaller alınmıştır. Aynı gazetenin üçüncü sayfasında da yoğun bakımda yaşam destek ünitesine bağlı tutulan hamile bir kadının hiçbir iyileşme emaresi göstermediği ve sezaryenle bebeğin alınacağı yazılmıştır. Bu bilgiden sonra iki farklı anlatıcı ve durum paralel olarak verilir. Son derece duygusal sahnelerle örülü olan hikâyenin sonunda maden göçüğünden kurtularak hastaneye gelen baba, yaşam destek ünitesinden fişi çekilen karısının kaybına ağlar iken "kucağında tuttuğu kazancına" (KT³ s.29) sevinememiştir.

Mansiyona değer görülen ve ilk kitapta da hikâyesi yayımlanan Leyle İpek'in "Yarasa" adlı eseri, üniversitede maden mühendisliği bölümünde öğretim üyesi olan bir hocanın, yine aynı bölümde öğretim elemanı olan karısını kaybettikten sonra bunalıma girmesi; danışmanlığını yaptığı uzak bir maden iline gitmesi; burada işçileri bilinçlendirme,

³ "Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları" adlı kitap, "KT" şeklinde kısaltılmıştır.

sendikalaştırma gayreti; evine temizliğe gelen kocası ölmüş, ikiz kızlarıyla dul kalmış kadına ve çocuklarına sahip çıkma amacıyla onunla evlenmesini konu edinir.

Ceylan Alas'ın "Ay Ülkesine Yolculuk" adlı hikâyesi bir diğer mansiyonlu eserdir. Bir maden işçisi çocuğunun ağzından anlatılan masalsi trajik bir hikâyede annenin tedirgin, babanın emektar bir maden işçisi olduğu ailede küçük bir çocuğun sürekli yerin altıyla ilgili hayaller kurması; ay ülkesi olarak adlandırdığı babasının çalıştığı yere gizlice girmesi; yerin beş yüz metre altında grizuya denk gelmesi ve geciken asansör sebebiyle maden ocağının belki ilk kez bir çocuk bedenini kurban alması işlenir.

Mansiyon ödülüne değer görülen son hikâye, Fuat Sevimay'ın "Torakçı"sıdır. Şehirdeki bir öğretmenin, madende can veren babasının ardından maden köyüne gelmesi ve burada işini, "odunun bedenini yakıyor, ruhunu teslim alıyoruz" (KT s.48) diye tanımlayan yaşlı bir torakçı ile olan konuşmasından bahsedilir.

Sami Özbil'in "Madenci Sokağı" adlı hikâyesinde "mükellefiyet"⁴ değinilerek Makedonya'dan zorla madende çalıştırılmak üzere getirilen bir ailenin erkeklerinin zoraki madenci oluşu; önce dedenin sonra yıllarca madende çalışmış ve vereme yakalanmış babanın vefatı; genç yaşında annesine ve kardeşine bakma zorunluluğu olan Nazım'ın özel bir maden ocağında, namnlunun ucunda çalışması; nihayetinde devredilen makûs talih ve olmaz hayaller anlatılır.

Filiz Bilgin'in "Gece Yolcusu", aslında vurgunun dile çevrildiği bir hikâyedir. "Kara" kelimesinin çağrışımıyla maden ve madencinin "kara" hayatı anlatılır. Şiirsel anlatımıyla denemeye yaklaşan iki sayfalık metinde "kara" kelimesi (tek başına, kendisinden türeyen ya da kendisiyle yapılan birleşik kelimeler dâhil olmak üzere) altmış yedi kez kullanılır. "Kara yağız delikanlı karalı kız kardeşini kara gölgelerin arasına katmadan önce kucaklamak

⁴ Osmanlı Dönemi'nde Ereğli Kömür Havzası'nda, yerli ve yabancı sermayedarlar aracılığıyla kömür üretimi yapılmış, ancak bunda istenen üretim hedefine ulaşılamamıştır. Bunun üzerine 1867 yılında Dilaver Paşa Nizamnamesi uygulamaya konularak ocaklarda zorunlu çalışma denilen "mükellefiyet" uygulamasına gidilmiştir. (Geniş bilgi için bkz: Murat Kara, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Ereğli Kömür Havzası (1829-1920)") Bu mükellefiyet 1940-1947 yılları arasında aynı havzada ikinci defa uygulanarak köylüler maden ocaklarında zor şartlar altında çalıştırılmıştır. (Geniş bilgi için bkz: Murat Kara, "Ereğli Kömür Havzası'nda II Mükellefiyet (Zorunlu Çalıştırma 1940-47)")

istedi. Karagöynük paltosunun cebinden karalara bulanmış ellerini çıkarırken bir kara elmas parçası düştü yere. Yuvarlandı kara gölgelerin üstünde. Yuvarlandı karaçıkın... Bıraktı karalar bağlamışları. Kararmamış bir kapıya karabasan oldu.” (KT s.71) gibi.

Maden hele de kömür denilince ilk akla gelen Zonguldak'ta doğan Adem Terzi'nin “Madencinin Güncesi” adlı başarılı hikayesi, bir/herhangi bir madencinin bir gününü anlatan günce şeklinde kurgulanmıştır: 05.00 işçi arabası, 06.30 aşevi, 07.30 beşinci kat, 16.00 işçi arabası, 22.00 yatak. Aynı hayat, bitmeyen ama gerçekleşmeyen bildik arzuları gündeme getirilir.

Nuray Kaya'nın “Cinsiyetsiz Gölge”de altı yaşında iken ruhsatsız bir maden ocağında babasını kaybetmiş, “*Yerin kat be kat dibinde çalışmanın cesaretin değil çaresizliğin fotoğrafı olduğunu öğrendim öğreneli sana kızgın değilim baba.*” (s.87) diyen bir çocuğun ilerleyen yıllarda babasına ait hisleri ve duyguları, masal - gerçek çizgisinde işlenir.

Fatih Külahçı'nın “Tozlu Fısıltılar Kutusu” adlı hikâyesi, göçük altında kalan dört maden işçisinin patlamadan sonra kurtarılmayı -daha doğrusu- ölümü bekler iken duygu ve düşüncelerini bir deftere yazıp bunu bir kutuya koymaları ve sonrasında bu kutunun bulunmasını konu edinir.

Gülru Pektaş'ın “Karanlıkta Bir An” adlı yazısında, çok zor şartlar altında okulunu bitirmiş bir mühendisin, maden ocağında işe başladığı ilk günde karanlıktan ve ortamdan etkilenip bayılması ve bu kendinden geçme anında bir sinema şeridi gibi hayatının anlatılması işlenir.

Hüsamettin Köseoğlu'na ait “Güzel Öldüler”de, babasını madende kaybeden ve çaresizlikten kendisi de kaçak bir maden ocağında çalışmak zorunda kalan on yedi yaşındaki A.B.'nin göçük altında kalarak can vermesi ve annesinin çaresizliği anlatılır.

Yayla Boztaş'ın “İzin Verme Ölümüne” adlı hikâyesi, hamile taze bir gelinin maden göçüğünden ağır yaralı kurtarılarak hastaneye kaldırılan kocasının ölmemesi için yakarırken sancılanması ve kocasının ölüm haberini almadan ikiz bebeklerini doğururken ölmesi anlatılır.

Ersin Köseoğlu'nun “Akşama Gel Baba”sı kitabın son hikâyesidir. Kardeşini ve arkadaşlarını madende kaybetmiş bir maden işçisinin tipik aile hikâyesidir (fakir bir aile, çaresiz yapılacak tek iş, iki uslu çocuk, çocuklarının okuyup yerin altında köstebek gibi çalışmasını istemeyen baba) ve bu işçinin göçükten yaralı olarak kurtulmasını işler.

Madencilerle ilgili geçmişten günümüze pek çok yaşanmışlıklar, gerek bu trajediyi bizatihi yaşayanlar gerek ise bu feryatlara tanık olanlar, kulak kesilenler tarafından edebiyatın aynasına yansıtılmıştır. Özellikle

Zonguldak bölgesi bu noktada mümbit bir saha, yaşayan bir müze gibidir.⁵ Sonuç olarak konularından kısaca bahsedilen hikâyelerde görüldüğü üzere konu ve tema odaklı madenci öyküleri, benzer hikâyeleri anlatmaktadır. Mekân ve kişilerin belirlediği olay örgüsü tanıdıkır. Okuru şaşırtan sahneler azdır.

1.2. Değişmeyen Çılgılık / Trajik Yazgı

Tema odaklı bir sınıflandırmanın ürünü olan bu bölümde genel itibarıyla işçi edebiyatında görülen tezli yaklaşımın sergilendiği adı geçen hikâyelerde, yazarların açık veya örtülü vermek istediği mesajlar özetlenecektir.

Maden ve madencilerin hayatıyla ilgili temaların modern Türk hikâyeciliğinde Ümran Nazif ve Mehmet Seyda'nın hikâyeleriyle tebarüz ettiğini söyleyebiliriz. *"Madencilerin kuyulardaki çilelerini gündeme getiren ve düzene bağlı problemlerine fazla değinmeyen söz konusu hikâyelerde, ırgat başuların, puvantörlerin, büro memurlarının zor hayat şartları ve karşılıklı ilişkileri hikâye edilir. Ümran Nazif'in de ele aldığı bu çevre, Mehmet Seyda tarafından seçme olaylar ve heyecan verici iş kazaları çevresinde, eski hikâye geleneği ile"* (Külahlıoğlu İslam, 2009:351) anlatılır. Günümüze değin bu temalar farklı kurgularla yer yer işlenmektedir.

Çözümlenen hikâyelere bakıldığında genel anlamda mekân, konu ve işlenen tiplerin ortak olmasından ötürü temel ve yardımcı iletilerin de benzer olduğunu görürüz. Sanırım dünya edebiyatı üzerinde bir madenci araştırması yapılırsa orada da sonuç benzer çıkacaktır. Zira yerin altı her yerde aynı korkuları, endişeleri ve karanlığı barındırmaktadır. Bu yönüyle madencilerin hayat hikâyelerinin evrensel olduğunu vurgulayabiliriz. Nitekim Erdem Şimşek'in "Yeryüzünün Yeraltı" hikâyesi, Bolivya- Türkiye ekseninde bunu bize göstermeye çalışır.

Hikâyelerde vurgulanan en önemli tema, madencilerin çaresizliğidir. Maddi imkânsızlıklardan ötürü istemeye istemeye gidilen maden ocağında son bulan hayatlar ve bunu kanıksayan acımasız, vicdansız

⁵ Mesela Kdz Ereğli'nin yerel gazetesi Demokrat 11 Mayıs 2013'te, Ereğli Kömürleri İşletmesi (EKİ) Armutçuk İşletmesine bağlı Kireçlik Maden Ocağında 24 Nisan 1978'de yaşanan grizu faciasından yaralı olarak kurtulan tek maden işçisi Hasan Alparşlan ile yapılan görüşmeyi haberleştirmiş ve Alparşlan'ın, üzerinden otuz beş yıl geçmesine rağmen hala unutamadığı acısının izlerini gözler önüne sermiştir. (Grizudan Yaralı Kurtulan Tek İşçi 35 Yıldır Yaşadıklarını Unutmadı, Kdz Ereğli Demokrat:11 Mayıs 2013)

bir döngüden bahsedilir. “Ölüm kapı komşusudur madenci mahallesinde herkesin.” (Ç s.89) Ölüm riski Demokles’in kılıcı gibi sürekli tepede asılıdır. Bunu, madenci de madenci yakınları da bilir. Nitekim Duman’ın “Anam hoş geldin diyeceği yerde ‘Geçmiş olsun.’ derdi, babam kapıda görüldüğünde.” (Ç s.111) cümlesi bunu özetler.

Gece Yolcusu, madencilerin kara talihini “kara” kelimesinden hareketle tablolaştırır: “Kara yağız delikanlı karalı kız kardeşini kara gölgelerin arasına katmadan önce kucaklamak istedi. Karagöynük paltosunun cebinden karalara bulanmış ellerini çıkarırken bir kara elmas parçası düştü yer. Yuvarlandı kara gölgelerin üstünde. Yuvarlandı karaçığın... Bıraktı karalar bağlamışları. Kararmamış bir kapıya karabasan oldu.” (KT s.71) Kara ve karanlık üzerinde madencinin kara talihine değinen bir diğer hikâye de Madencinin Güncesi’dir: “Geceyi bilmeyecekler. Geceden korkacaklar. Karanlıktan korkacaklar. Karanlıkta kalmaktan korkacaklar. Ama hep karanlıkta kalacaklar. Karanlıkta çalışacaklar. Gözleri ıslık ıslık bakmayacak. Baksa da kimse görmeyecek. Gözleri hep kirli olacak. Tozlu olacak. Yıkamakla kolay çıkmayacak.” (KT s.81)

Hikâyelerde müşterek vurgulanan bir diğer mesele, madencinin çalışma sonrası hayatıdır. Zira yerin altında ölmeyen şanslı(!) madenciler iflas eden ciğerleriyle yerin yüzüne çıktıklarında yerin altındaki ani ölümü dilemektedirler. Bitmeyen öksürük nöbetleri, daralan nefesler madencinin trajedisidir. “Soluğun, yediğin, düşlerin kara olur madenciysen. Kömür bencildir, kaplar içine işler, gözünün gördüğü tek şey kömür olmak zorundadır.” (Ç s.35)

Madende çalıştıkları için sevdiklerine kavuşamayan gençler, madencilerin işlenen bir diğer sorunudur. Madencinin trajedisini bilen, gören bizatihi yaşayan anne babalar madenciye kız vermek istemez. Annesin korkulu bekleyişine şahit olan, her tarafını kömür karası kaplamış madencinin kirini temizlemek istemeyen genç kızlar da madencilere gönül düşürmeyi arzulamaz.

Ölümlerin en korkuncu göçük ve grizuyla hayatı sona eren madencilerin geride bıraktığı dul eşleri, çocukları, ana ve babaları, kader birliği ettiği arkadaşlarının acı ve çaresizlikleri eserlerde çokça işlenir. “Ocağına ateş düşen, sevdiğine ağıt yakan, maden ocağının kapısına varıyor yine... Ölüsünü gömmeden talip oluyor onun işine.” (Ç s.117) cümlesi bu çaresizliğin ve kısır döngünün dramıdır. “Çok değil daha geçen yaz grizu patlamasında iki yüz elli madenci çayır çayır yanmamış mıydı? Bunlardan biri de kardeşten öte sevdiği domuz damcı Sefer’di. Parçalarını bile bulamamışlardı zavallının. Şirket onun diyeti olarak oğlu Ramazan’ı işe almıştır. İçi kan ağlarken, nasıl da sevindiği bir yandan garibim.” (Ç s.89) sahnesi de buna işaret eder.

Toprağın altında ölümüne bir kavgaya tutuşan madencinin başta eşi ve çocukları olmak üzere yakınları, sabah çıkanın sağ salim akşam eve

dönmesini korkuyla beklemektedir. Zira *“maden ocağı öğütür adamı, aynı değirmen taşı gibi... Madencinin çocuğuyusa, babasını bulup bulup kaybeder, düşünde geceleri.”* (Ç s.115) Hikâyelerde görüldüğü üzere aslında madenciye her gün ölüme uğurlayanların durumu daha trajiktir. Madenci yerin altında kaderine küfrederek veya teslim olarak kazma salları iken gözü ve kulağı sürekli dışarıda olan, bir siren sesiyle baygınlık geçiren, daima acabalarla yaşayanlar geride kalanlardır.

Hemen hemen her hikâyede görebileceğimiz feryatlardan biri, yetkililerin maden emekçilerinin çalışma şartlarına ve akıbetlerine olan ilgisizliğidir. Devlet onların hakkını vermemekte/gözetmemekte, onları kara kaderlerine mahkûm bırakmaktadır. Bu duyarsızlık halkın çoğunda da görülmektedir. Maalesef geniş halk kitlesi için gazetelerin üçüncü sayfa haberleri, göçük altında kalan madencilerden daha caziptir.⁶ Kamuoyunda ölümün bu emekçiler için sıradanlaşması gelinen acınası durumdur.

Emekçi/madencinin sorunlarına duyarsız kalan tuzu kuru burjuva sınıfı da eleştirilir. Yarasa adlı hikâyede, gelişen olaylar üzerine kendi mutlu burjuva dünyasından zorla sıyrılan maden mühendisinin toplumcu gerçekçi bir tavırla maden işçilerinin sorunlarına eğilmesi anlatılır. Bu hikâyede özelinde kendi fildişi kulesinde yaşayan aydınların, aydın sorumluluğunu yerine getirmeleri ve “emekçi aydın” a dönüşmeleri telkin edilmektedir.

Ortak temalardan biri de yer altındaki namüsaıt çalışma şartları, işçi güvenliğinin kimi sebeplerden ötürü sağlanamaması, işverenlerin işçi sağlığını düşünmeyen doymazlığıdır. (*“Bu nedenle; mühendislerden altı ayını dolduran olmazdı. Bu işverenin çok hoşuna giden bir durumdu. Belki de bu nedenle sıcak su ve bu desandredaki işçi taşıma sorununu çözmek istemiyordu.”* Ç s.105).

Hemen her madenci hikâyesinde yer altındaki arkadaşlıktan, güçlü dostluk bağından bahsedilir. Ortak yazgı, kendini ve yakınlarını birbirine emanet eden kişileri birbirine perçinlemektedir.

Babamın İkinci Mektubu” ve “Düş Olup Akma Sırası” adlı hikâyelerde, madencilerin ülkenin sanayileşmesinde ve kalkınmasındaki önemi vurgulanır: *“Gidenler ülkenin ekonomisine, sanayileşmesine ve kalkınmasına büyük katkıda bulunmuşlardı. Onlar yeraltının sevgi duvarları ve değerlerimizdi. Onlar yaşamsal onurumuz, maden emekçilerimizdi”* (Ç s.196-7)

⁶ Doğan Hızlan, “Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları”nın tanıtımına yer verdiği 19 Aralık 2013’teki köşesinde “madenciler, göçük altında kaldıklarında medyada haber olurlar.” diyerek bu meseleye değinmiştir. (Madenciler Üzerine, Hürriyet:19.12.2013)

"Biz olmasak nicolur memleket? Sanayi durur, ekonomi çöker baba... Valla ben demiyom bunu 'Yer altı zenginlikleriyle kalkınır ülkeler. Bizler bu nedenle bel kemiği, can damarıyız arkadaşlar' demiyor mu Bülent Bey toplantılarda" (Ç s.220)

Farklı bir tema olarak "Çantamdaki Kuvars" adlı hikâyede Hande Baba'nın *"Burada kadınlar sanayiye girmez. Hatta araba da kullanmazlar."* (Ç s.51) sözünde özetlenen kadına karşı iş hayatında (sanayide) takınılan olumsuz tavra dikkat çekilir.

"Madenci Sokağı" adlı eser, tema bakımından adeta madenci hikâyelerinde geçen vurguların topluca sunulduğu bir hikâyedir. Özelleştirilen madenler, sendikal sorunlar, devlet baskısı, grev, madencilerin Ankara'ya yürüyüşü, mültezim kanunuyla Osmanlıdan Cumhuriyete köle gibi madende çalıştırılan işçiler, madencilerin olağan sonu (ya göçük ya verem), emeğin gücü ve kutsallığı ("*Çalışan herkesi severdi. Yargılarını biçimlendiren buydu.*" KT s.61), sınıf farkı olmaksızın işçilerin güçlü bir dayanışma içerisinde kardeşçe yaşamaları (*Madenci sokağının en güzel yanı herkesin işçi olmasıydı. Zenginlik bu saadetteydi. Kimse birbirine üstünlük taslamazdı. Kurumlanmaya kalkan kınanırdı.* KT s.59), 1 Mayıs ve direniş toplumcu gerçekçi bir yaklaşımla ele alınan meselelerdir.

Neticede okur iken gözlerin buğulandığı, için karardığı, sonu bilinen trajik hikâyelerden hareketle bir kavram haritası çıkartıldığında mevzu madenci olduğunda hepimizin malumu olan şu ortak ifadelerle karşılaşırız: Maden, madenci, ocak, kömür, taş, dinamit, göçük, grizu, patlama, gürültü, ateş, baret, kasket, gocuk, kazma, kürek, bot, tahkim, vardiya, tren, ray, akülü fener, çelik halat, fayton, kafes, direk, öksürük, ciğer, tükürük, çaresizlik, dostluk/kardeşlik, karanlık, kara, korku, endişe.

1.3. Kişiler Kadrosu / Olağan Kahramanlar

Ekmeğini taştan çıkaran madenci hikâyelerinin olağan öznesi elbette ki madenci ve madenci yakınlarıdır. İncelenen otuz iki hikâyenin temel öznelerine bakıldığında on altısında madenci, yedisinde madenci çocuğu, dördünde madenci eşi, dördünde de maden mühendisi başkişi olarak karşımıza çıkar.

*"Taşı sıkça suyunu çıkaran, ekmeğini 'taştan' çıkaran adam! Ocakta beden işçisi, evde kafa işçisi, emeğinin ederini alamayan kadersiz maden işçisi."*dir (Ç s.111-2) anlatılanlar. Madenci servisinin betimlendiği şu cümle madencilerin durumunu gözler önüne serer: *"İçerisi tıklım tıklım adam doluydu; kara kuru, yağız, geniş, ak saçlı, esmer, çiğ, mavi gözlü, yeşil bakışlı, abiler, dayılar, babalar, yeniyetmeler, hastalıklılar, kaya gibi sağlamlar, çiçek bozukları; Ali, Mehmet, Adem, Ahmet..."* (Ç s.60)

Anlatılan madencilerin dramı ortaktır. Ya göçükte/grizuda feci bir şekilde ölür ya nice zaman sonra yerin üstüne çıkmış, üç beş kuruş biriktirmiş ancak bu sefer de yerin altında kararan ciğerleri iflas etmiştir. Ya da madenci olduğu için sevdiğine kavuşamamıştır. Neticede madenciler helalinden ailesini geçindirmek için dünyanın en zor işini yapan emekçiler olarak idealize edilmiştir.

Genellikle madencileri, geride bıraktıklarının gözünden anlatan öykülerin daha dokunaklı ve hisli olduğunu görürüz. Okur, madencinin eşi, çocuğu, anası olmanın; akşamları eve gelen madenciye hoş geldin demek yerine geçmiş olsun demenin; sabah arkasından acaba akşam dönebilecek mi endişesinin; kararan ve tükenen ciğerin öksürüklerine, nefesin yetmediğine tanık olmanın acısı ve ıstırabını en çarpıcı onlarda duyar.

Madenci çocuklarının istemeye istemeye madenci olduklarını da çoğu hikâyede okuruz: *“Başka seçeneği mi vardı zaten? Gelenekti adeta madenci babaların madenci çocukları...”* (Ç s.217)

Kitapta başkışı sıfatıyla işlenen mühendislerden ikisi -biri kadın- işini iyi yapan, ülkesini ve insanını düşünen, bürokrasiyle mücadele eden idealist mühendislerdir. Bir diğer maden mühendisi, üniversitede öğretim üyesi olarak çalışırken karısının ölmesi üzerine yaşadığı burjuva hayattan sıyrılıp madencilere yardım etmek amacıyla bir meden beldesine yerleşen - zorlama bir sonla- ve evine gelen temizlikçi kadınla -ona ve çocuklarına yardım etme amacıyla- evlenen bir tiptir. Son kişi ise yoksulluk ve yoksunluk içinde büyüyen yeni mezun bir maden mühendisidir ve kara gerçeğe yüzleştiği yer altındaki ilk iş günü anlatılır.

Başka bir not olarak otuz iki hikâyeden on yedisi kadın yazarlara aittir. Burada dikkat çeken nokta, ödüllü dört hikâyenin de kadın yazarlara ait olmasıdır. Bu metinlerde tematik gücü, kadın kahramanlar taşımakta ve kadın duyarlılığı hissedilmektedir.

Sonuç olarak madenci hikâyelerinde anlatılan kişilerin genellikle “tip” yüzeyselliğinden kurtarılamadığını, daha çok tematik gücü temsil eden verili tipler olduğunu, bu yönüyle de karakterin derinliğine inilemediğini, ince çizgilerin yakalanamadığını söyleyebiliriz. Şüphesiz bunda işlenen konuların da etkisi vardır.

1.4. Madenci Öykülerinde Anlatıcı ve Bakış Açısı

Mehmet Önal, Sadık Tural’ın tahkiyeli eserleri tahlil planında bakış açısının “anlatım tutumu ve anlatım şekli veya anlatıcının kimliği” olarak iki safhada incelendiğini belirtir. *“Teklif, telkin, tebliğ; tenkit yöneltici, özeleştirici;*

alay edici, parodi, ironi; tavır koymayıcı; tasvir, tahlil... gibi anlatım tutumları, yazarların bakış açısı için önemli bir göstergedir.” (Önal 2011: 201) Bu cümleden hareketle incelenen otuz iki hikâyeye bakıldığında yazarların bakış açılarını belirleyen en önemli anlatım tutumunun “tenkit yöneltici” olduğu görülür. Emeği anlatan pek çok hikâyede olduğu gibi yazarlar, toplumcu gerçekçi bir zaviyeden, madencilerle ilgili süregiden olumsuzlukları (işsizlikten ötürü ölümü veya iflas edecek akciğerleri göze alarak yerin altına inmeleri, çalışma şartlarının kötü olması, iş güvenliğinin yetersizliği, yetkililerin ilgisizliği, kaçak ocaklar vs.) eleştirel bir gözle anlatırlar. Fakat bu eleştiri genel itibarıyla sömüren-sömürülen şablonu etrafında değil de insanları çaresiz bırakıp yerin altına -ya ölüme ya hastalığa- gönderen düzen üzerinedir.

Otuz iki hikâyeden olumlu, hayatın aydınlık yüzüne işaret eden tek bir ürün yoktur. Bu olumsuz tavır elbette ki meslek olarak madencilikğin dünyanın en zor, tehlikeli işlerinden biri olmasıyla ilgilidir. Fakat bunun yanında devletin ve halkın madencilere bakış açıları (iş güvenliğinin sağlanamaması, madencilere kız verilmek istenmesi gibi), onlara sağlanan imkânların yetersizliğiyle de yakından ilgilidir. Var olan problemler, yaşanan acılar ister istemez yazarları “tenkit”e itmiştir. Kimilerinde bu, toplumcu gerçekçi bir ağızla yüksek sesle dile getirilir iken kimilerinde ise bir dramın arkasından dolayı ama çoğu kez daha etkili bir şekilde/tonda sunulmuştur.

Hikâyelerde anlatıcının kimliğine ve konumuna bakıldığında, hikâyelerin neredeyse yarı yarıya yazar anlatıcı ve kahraman anlatıcı olarak bölündüğü ve bu kimliklerin yansımaları olarak yazar anlatıcının genellikle her şeyi bilen geçmişe ve geleceğe dönük bilgiler veren hâkim bakış açısını, kahraman anlatıcının ise izlenimci ve gözlemci bakış açısını taşıdığı görülür. Yazar anlatıcıyla kaleme alınan metinler daha çok madencilerin yakınlarını, özellikle eş ve çocuklarını merkeze alan (mesela hepsi kadınlara ait olan ödüllü dört hikâyeye) dramatik hikâyeler iken kahraman anlatıcıyla yazılanlar ise daha çok madencilerin başkişi olduğu ve realist bir yaklaşımla madenin ve madencinin anlatıldığı (En iyi örneklerden biri Alaaddin Kara'nın “Şark Ocağında Üç Vardiyalık Bir Oyun”udur.) acı hikâyelerdir.

Sonuç

Maden Mühendisleri Odasının yerinde ve önemli bir çalışması sonucu oluşan ve birbirinin devamı sayılabilecek “Madenci Öyküleri Çılgılık” ve “Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları” adlı kitaplar, edebiyat aynasında nicelik ve nitelik bakımından yeteri kadar yer bulamayan madenci edebiyatı açısından değerli çalışmalardır. Sıra dışı ama ne yazık ki madenci ve yakınları için sıradanlaşan trajik hayatların anlatıldığı hikâyeler,

tema ağırlıklıdır. Mekân ve özne ortaklığından ötürü olaylar/durumlar ve temalar benzerdir. Madenci hikâyelerinin olağan öznesi olan “ekmeğini taştan çıkararak” madenci ve madenci yakınları, hikâyelerin kişiler kadrosunu oluşturur.

Hikâyelerin çoğunda zaman ve mekân belirtilmemiştir. Sanki her maden beldesinin aynılığı vurgulanır. Maden beldesinin isminin açıkça zikredildiği yedi hikâyenin beşi (“Yeraltında Can Kardeşim, Yanımda Arkadaşım”, “Yedi Puan”, “Yeraltında Gökkuşağı”, “Madenci Sokağı”, “Güzel Öldüler”) maden, madenci, göçük, grizu, maden şehidi denilince ilk akla gelen ve geçmiş, birikimi, folkloru ile madenci edebiyatı için verimli bir kaynak olan Zonguldak’ta, biri Şehreküstü’nde (“Akşama Gel Baba”) geçmektedir. “Yeryüzünün Yeraltı” adlı hikâye ise Türkiye sınırlarını aşarak Bolivya’nın Potosi şehrine uzanır. Olayların karşılıklı olarak Türkiye ve Bolivya üzerinden anlatılması, bir bakıma yerin altının her yerde benzer acıları barındırdığını gösterir.

Hikâyelerin bazılarında realist bir dikkatle yalın bir gerçeklik anlatılır iken bazılarında ise romantik bir duyarlılıkla madenci ve emeğin idealize edildiği görülür. Kimi hikâyelerin anlatım ve kurgularında teknik kusurlara rastlansa da genel anlamda bu sahanın başarılı metinleri olarak değerlendirilebilir. Nitekim yazarlarının öz geçmişlerine bakıldığında çoğunun eser sahibi veya gazete ve dergilerde hikâyeleri yayımlanmış, tecrübeli kalemler olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak pek çok madencinin çoğu kez acı olan hatıraları, ideolojik ayrışma ve yaklaşımlardan uzak, salt edebiyatın sınırları içerisinde özel bir çalışma alanı olarak edebiyatçı ve eleştirmenlerin ilgisini beklemektedir.

Kaynakça

- Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü* (ET.28.01.2014). tdk.gov.tr.
 DİYAR Saraçoğlu (ET: 01.02.2013). “Türkiye İşçi Romanları: Bir Derleme ve Değerlendirme”, <http://www.insanokur.org>.
 GENÇAY Güngör (2011). “Zonguldak Maden İşçileri ve Edebiyat”, *Edebiyatta Zonguldak '10 Bianeli Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Çizgi Matbaası, 379-383.
 “Grizudan Yaralı Kurtulan Tek İşçi 35 Yıldır Yaşadıklarını Unutmadı”. (11 Mayıs 2013). *Kdz Ereğli Demokrat Gazetesi*.
 HIZLAN Doğan (19.12.2013). “Madenciler Üzerine”, *Hürriyet Gazetesi*.

- KALYONCU Hamit (2011). "Madenci Edebiyatına Giriş Denemesi", *Edebiyatta Zonguldak '10 Bianeli Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Çizgi Matbaası, 241-255.
- KARA Murat (2011). "Ereğli Kömür Havzasında İkinci Mükellefiyet (Zorunlu Çalıştırma, 1940- 1947)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14: 411-435.
- Murat (2013). "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Ereğli Kömür Havzası (1829-1920)", *History Studies*, Volume 5 Issue 1 Ocak/January: 223-259.
- KÜLAHLIOĞLU İSLAM Ayşenur (2009). "Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, (Editör Ramazan Korkmaz), Ankara: Grafiker Yay., 341-378.
- Madenci Edebiyatı Korkunun Tırnakları*, (2013). (Hazırlayan Tekgül Arı), Maden Mühendisleri Odası, Ankara: Korza Yayıncılık.
- Madenci Öyküleri Çılgılık*. (2009). (Hazırlayan Tekgül Arı), Maden Mühendisleri Odası, Ankara: Gurup Matbaacılık.
- MAKAL Ahmet. (2008). "Türkiye Emek Tarihinin Bir İzdüşüm Alanı Olarak 'Edebiyat'", *Çalışma ve Toplum*. 2008/3: 15-43.
- ÖNAL Mehmet (2011). *Edebî Eserlerde İfade*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.
- Türkçe Sözlük*, (2011). Haz. Şükrü Haluk Akalın ve başk., Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- YALÇIN Alemdar (2003). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000*, Ankara: Akçağ Yay.